

УДК 811.161.2

І. Б. Бордуляк

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ОБРАЗ НЕФОРМАЛА У ТВОРАХ ЛЮБКА ДЕРЕША ТА СВІТЛАНИ ПОВАЛЯЄВОЇ

У статті розглянуто особливості лінгвокультурного типажу як реалізації мовної особистості в межах української лінгвокультури та здійснено аналіз лінгвокультурних типажів представників молодіжних субкультур на матеріалі творів Любка Дереша та Світлани Поваляєвої.

Ключові слова: лінгвокультура, лінгвокультурний типаж, мовна особистість, лінгвокультурологічний аналіз.

Вивчення взаємовідношення мови і культури, відображення культури в мові, мови як скарбниці культури, мовленнєвого відображення етнічної поведінки є актуальним напрямом сучасних лінгвістичних студій [9, с. 4].

У центрі уваги лінгвокультурології знаходяться концепти й мовна особистість, а нашу увагу привернув лінгвокультурний типаж – узагальнений образ представ-

ника певної соціальної групи в межах конкретної культури або творчості певного автора, якому притаманні специфічні характеристики вербальної та невербальної поведінки та ціннісна орієнтація [8, с. 78]. Найважливішими ознаками певного лінгвокультурного типу є: типовість певної особистості, значення цієї особистості для культури, наявність ціннісної складової в концепті, який позначає таку особистість, можливість її опису за допомогою спеціальних прийомів соціолінгвістичного й лінгвокультурологічного аналізу [7, с. 191].

Дослідженням лінгвокультурних типажів активно займається В. Карасик, який описав типажі «російського інтелігента», «російського куща», «російського чиновника», «американського супермена», «англійського дивака» [див. 7]. Аналізом лінгвокультурних типажів віртуального дискурсу «хакер», «програміст», «чайник», «ламер», «системний адміністратор», «модератор», «геймер», «флудер» і «спамер» тощо займається О. Лутовінова [див. 10]. Лінгвокультурні типажі Росії і Франції XIX ст. («гусар», «козак», «декабрист», «світський москвич» – «світський парижанин», «буржуа», «гризетка», «французький модник») досліджувала О. Дмитрієва [див. 6]. Є. Санченко досліджує «елітарну мовну особистість з діалектним субстратом» [див. 12].

Оскільки тема «субкультури» в Україні тривалий час була табуована, лінгвокультурний образ «неформала» на матеріалі української мови ще не ставав об'єктом спеціального дослідження. Метою нашого дослідження є аналіз лінгвокультурного образу «неформала» у творах «Архе», «Трохи п'ятьми», «Поклоніння ящірці», «Культ» Л. Дереша та «Замість крові», «Екзгумація міста» та «Небо кухня мертвих» С. Поваліяєвої. Здійснена спроба виокремити у цих творах групи неформальних молодіжних об'єднань, розробити схему опису лінгвокультурних особистостей і встановити специфіку представлення цих типажів. Проведений аналіз дав змогу виокремити субкультури хіпі, панків, синтетиків, РУН-вірівців, растаманів, скінхедів, гопників, реперів, кислотників, необітників, позитив-парапацифістів та ін.

При формуванні класифікації опису ми спирались на дослідження В. Карасика [див. 7], О. Дмитрієвої [див. 6], О. Лутовінової [див. 10], Л. Селіверстової [див. 13], Л. Васильєвої [див. 1] та ін. На підставі праць цих учених вироблено схему аналізу лінгвокультурного типу «неформал», що містить такі категорії: номінації представників, зовнішній вигляд, зовнішня атрибутика, філософський світогляд, уподобання, характерна поведінка, риси характеру, погані звички, мова спілкування (сленг). Виокремлення цих складників пов'язано з тим, що вони найяскравіше характеризують неформалів і тому допомагають чітко визначити, до якої субкультури належить та чи інша людина. Отже, за допомогою виробленої схеми можна описати лінгвокультурний типаж представника певної молодіжної субкультури.

Найяскравіше у проаналізованих творах представлений типаж «хіпі», на позначення якого використовуються такі номінації: *zini*, *неформали*, *піпли*, *старі хіпуни*, *добрі-добрі хіпі*, *хіпуни*, *хіпі*, *патлатий*, *хіпаблуди*, *хіпарь*, а також зменшено-пестливі форми *хіпусьо*, *хінасі*. Найчастіше з-поміж цих номінацій зустрічається лексема *хіпі* (*варіант* – *zini*), наприклад: «*Настя! Дивися, які ми xini!*» [2, с. 111] або «*Бердянськ для zini — просто рай у цьому сенсі*» [11, с. 43]. У С. Поваліяєвої на позначення загальної назви представників цієї групи використано також словоформи

неформали та піпли. Остання назва походить від англійського reople, що означає «люди»; так самоідентифікують себе самі хіпі.

Зовнішній вигляд – це одна з головних концептуальних ознак неформалів. За зовнішністю можна візуально зрозуміти, до якої субкультури належить людина. У проаналізованих творах для хіпі є типовим такий опис зовнішності: волосся – довге й масне, лице – добре і спокійне, босоногість, у хлопців – щетина тощо. Довге волосся, на позначення якого вживається сленгізм хаер, ідентифікує усіх персонажів проаналізованих творів, які належать до цієї субкультури. Прикметними із цього погляду є міркування С. Поваляєвої, які вона вкладає в уста своїх героїв-неформалів: *«Ми схожі навіть зовні, всіх нас «тонких, дзвінких» гіпі уніфікує хаер — зі спини навіть не розбереш статі...»* [11, с. 64]. Окрім того, характерною рисою хлопців-хіпі є щетина або борода: *«Зараз він розмовляє з двома хіпі – високими бородатими легінями з аурами на голові»* [5, с. 62]. Загалом, для хіпі характерними є неохайність та недотримання елементарних норм гігієни. С. Поваляєва так описує ці риси: *«Немиті тиждень ноги, шия. Немитий хаер»* [11, с. 75]. У зовнішньому образі хіпі слід відзначити таку особливість, як їхню звичку ходити босоніж. Це ілюструє цитата із твору «Замість крові»: *«Дайшика не хвилюють босі гіпушки, це не його парафія, дякувати Богові...»* [11, с. 180].

Зовнішня атрибутика представлена головним чином описом одягу та аксесуарів, які носять хіпі. Прикметними рисами є стереотипи: строкаті кольори, велика кількість різноманітних аксесуарів у вигляді кольорових ниток, фінічок тощо. Наприклад, С. Поваляєва так описує хіпі: *«Звідам повільно висовується голомоза бошка, змірює усіх нас – босих, обвішаних фіньками, подертих, строкатих, волохатих, – важким боксерським поглядом»* [11, с. 229]. Представники цієї субкультури носять потерті, подерті, старі, джинсові речі: *«Це був Кобра власною персоною, і ніхто інший, тому що ніхто інший не носив би таких пошматованих джінсів, такої зазмальцьованої, такої старої джінсової куртки, такого довгого, такого масного волосся, як Кобра»* [3, с. 137]. Дуже цікавим елементом зовнішньої атрибутики у хіпі є так звані аури: *«Зараз він розмовляє з двома хіпі – високими бородатими легінями з аурами на голові»* [5, с. 62].

Важливу роль у житті хіпі, як і будь-якого іншого об'єднання, відіграє їхній світогляд, який виділяє їх з-поміж інших людей. Із аналізу творів Л. Дереша та С. Поваляєвої з'ясуємо, що головними світоглядними рисами представників субкультури хіпі є ексцентричність, спокій, блаженство, байдужість до оточення, апагія. Наприклад, у творі «Культ» Л. Дереша для хіпі є характерним *«летальний ген божевілья, потяг до усамітнення, небажання комусь відкриватися»* [3, с. 194]. Такими, зокрема, є Банзай і Дарця. У творі «Трохи п'їтьми» хіпі описані *«залюбованими в американських індіанців»*, у їхньому світогляді панує *«спокій, блаженство»* [5, с. 12], які можуть перерости навіть у *пофігізм, байдужість*. Це збігається із загальними, встановленими у суспільстві уявленнями про даних неформалів. Тож, слід відзначити полярні світоглядні риси у філософії хіпі.

Важливим складником лінгвокультурного образу неформала є представлення їхніх уподобань, до яких слід віднести музику, кіно, літературу. Хіпі у творах проаналізованих авторів слухають музику *«дику, повільну й трансову, максимально*

авангардово-абстрактну» [4, с. 29]. Окрім того, їх привабливе рок-музика, зокрема такі групи та виконавці, як «Nirvana», Том Вейтс, «The Doors», Джесіс Дюсоллі та ін. Щодо фільмів, то хіпі надають перевагу «американському андеграундному кіно» [11, с. 136]. Літературні уподобання хіпі, як і музичні, характеризують їхній внутрішній світ. Представники цієї субкультури, переважно віддають перевагу модерній та постмодерній літературі. Свідченням цього є поетичні уподобання героя роману «Кульг» Банзая: *Антош, Рембо*, із сучасників – *Покальчук, Андрухович* [3, с. 129]. Інша представниця субкультури хіпі – Джанніс – читає «*вірші Моррісона англійською*» [11, с. 60], а з прози *Клода Фарера «Курці опіуму»* [11, с. 65]. Ксюха читає *Борхеса* [11, с. 152], а Бухгалтер «*Лугосад*», «*Пропалу грамоту*», «*Бу-Ба-Бу*» та *Вінграновського* [11, с. 32].

За спостереженням С. Поваляєвої, хіпі притаманна дивна, інколи неадекватна, безглузда та навіть кримінальна поведінка. Такі самі висновки робить Л. Дереш. У його творі «Трохи п'їтьми» читаємо, що хіпі Йостеку притаманна «*дивна (якесь розбовтана) поведінка*» [5, с. 241]. Часто хіпі займаються крадіжками. Причому роблять це з різною метою. Наприклад, цуплять одяг через низьку власну матеріальну спроможність. А інколи крадуть заради забави або з хуліганських міркувань. Про персонажа-хіпі Міська із твору «Поклоніння ящірці» можна зробити висновок, що він забіяка: «*Забувши, що в нас іде далі за планом, я копнув ногою під дих, поваливши того на солому*» [4, с. 160]. Взагалі, хіпі не лякає думка оточуючих, вони роблять те, що хочуть, і їхня поведінка, як пише С. Поваляєва, дуже часто «*висаджує пересічну свідомість*» [11, с. 253].

У випадку із неформалами важко сказати, чи певна риса характеру притаманна персонажу як звичайній людині, чи вона вказує на приналежність його до певної субкультури. Наприклад, про Гладкого Хіппі є вказівка, що він *істерик*: «*Він тяжко схлипував, що свідчило про завершення істерики*» [4, с. 45]. Хіпі у творі також схарактеризовані як *підозрілі суб'єкти* [11, с. 122]. Їм притаманні такі риси характеру, як *космополітизм* [11, с. 239]; *непогамовність*: «*Непогамовані дивимося по теліку без звуку якесь кіно зі Джеймсом Бондом*» [11, с. 193]. У романі «Архе» вказано на таку позитивну рису характеру хіпі, як доброта: «*Та ж ми, вуйку, хіні! Ми ж такі добрі!*» [2, с. 112]. Хіпі можуть бути і психічно хворими людьми. С. Поваляєва твердить, що серед них трапляються *шизоїдальні типи*. Мабуть, ці проблеми зі здоров'ям є наслідком вживання наркотиків: «*Колесо – досить дивний, як на ті утопічні часи, напів кримінальний, напів шизоїдальний тип маргінала*» [11, с. 27].

Невід'ємним складником образу представника субкультури хіпі є схильність до шкідливих звичок (алкоголізм, куріння, наркоманія). Про схильність до вживання алкоголю свідчить, наприклад, така цитата з твору: «*Всі згадували ту п'ятику, але, зрозуміло, що кожен про своє*» [11, с. 20]. Часто спиртне для хіпі це ще й порятунок від холоду, особливо зимою. Стосовно опису залежності хіпі від наркотиків, то у проаналізованих творах використано таку специфічну сленгову лексику: *недоитриканий баян* (тобто, шприц), *хеши*, *безмазова дичка* (наркотики), *конопляний кумар*, *ганджа*, *на п'яточку*, тощо. Один із героїв Л. Дереша сам виготовляє наркотики: «*Він намагався синтезувати LSD-25 із певного виду спорині – пліснявого грибка*» [2, с. 11].

Дуже яскраво і колоритно представлена мова хіпі у романі «Замість крові». У своєму лексиконі на позначення таких понять, як «добре», «кінець», «хлопець», «безкоштовний», персонаж Ева використовує сленгізми *круто, ніштяк, чувак, халявний*: «Але був такий *ніштяк*, що я тобі, *чувак*, навіть співчуваю: ти багато втратив, навіть у порівнянні з *халявним* червоним фосфором!» [11, с. 16]. Дред замість звичайних лексем *люди, квартира, дівчина* вживає слова *піпли, флет, герличка*. Наприклад: «Але спочатку про той дарницький *трешовий флет* – знову-таки, зі слів *Фа*, та ще – *набагато* пізніше, уривчасто, несуттєво... - *Колеса й Нати, й ще герлички...*» [11, с. 22]. На позначення місця зустрічі хіпі він вживає номінацію *толока*, а по відношенню до звичайного населення *цивілі*: «На *толоці* зовнішність не має такої важливої ролі, як у вас, *цивілів...*» [11, с. 12]. Є у мовленні хіпі також і лайка. Наприклад, персонаж Йостек із твору «Трохи п'їтьми» вживає лайливу номінацію *козел*: «Цей *козел* вивів бідного Германа на щирі розмову» [5, с. 241]. Загалом такий вид сленгу збігається з мовленням представників інших неформальних груп.

Підсумовуючи, зауважимо, що лінгвокультурний типаж «хіпі» є своєрідним впізнаваним образом людини, головними характерними рисами якого є неординарний зовнішній вигляд, прикметна атрибутика, сповідування свободи у всіх сферах життя, байдужість до всього, що відбувається в суспільстві, залежність від шкідливих звичок і специфічна мова спілкування.

Література

1. Васильева Л. А. Лингвокультурный типаж «британский премьер-министр» (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. А. Васильева. – Нижний Новгород, 2010. – 19 с.
2. Дереш Л. Архе / Л. Дереш. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. – 319 с.
3. Дереш Л. Культ / Л. Дереш. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2006. – 239 с.
4. Дереш Л. Поклоніння ящірці / Л. Дереш. – Харків : Фоліо, 2009. – 189 с.
5. Дереш Л. Трохи п'їтьми, або На краю світу / Л. Дереш. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – 288 с.
6. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажы России и Франции 19 века : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. фил. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое, сопоставительное языкознание» / О. А. Дмитриева. – Волгоград, 2007. – 52 с.
7. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис. – 2009. – 406 с.
8. Каратєєва Г. М. Текстовий концепт подорож у французькій прозі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.05 / Г. М. Каратєєва. – К., 2008. – 298 с.
9. Кулинич М. А. Лингвокультурология юмора (на материале англ. языка) : [монография] / М. А. Кулинич. – Самара : Издательство Самарского государственного педагогического университета, 1999. – 179 с.
10. Лутовинова О. В. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса / О. В. Лутовинова. – Вологоград : Изд-во ВГПУ «Перемена», 2009. – 477 с.

11. *Поваляева С.* Замість крові. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – 255 с.

12. *Санченко Є. М.* Лінгвокультурний типаж «елітарна мовна особистість з діалектним субстратом» / Є. М. Санченко // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – № 8 (205), 2010. – С. 80 – 85.

13. *Селиверстова Л. П.* Лінгвокультурний типаж «звезда Голливуда» : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Л. П. Селиверстова. – Волгоград, 2007. – 19 с.

Bordulyak I. Linguocultural image Neformals in the works of Lubko Deresh and Svitlana Povalyaeva

The article describes the features of members of language and cultural community within Ukrainian discourse society and carried out an analysis of representative types of youth subcultures based on the material of texts written by Lyubko Deresh and Svetlana Povalyaeva.

Key words: linguistic culture, member of language and cultural community, linguistic person, linguocultural analysis.

Бордуляк И. Б. Лингвокультурный образ неформала в произведениях Любка Дереша и Светланы Поваляевой

В статье рассмотрены особенности лингвокультурного типажа как реализации языковой личности в пределах украинской лингвокультуры и осуществлен анализ лингвокультурных типажей представителей молодежных субкультур на материале произведений Любка Дереша и Светланы Поваляевой.

Ключевые слова: лингвокультура, лингвокультурный типаж, языковая личность, лингвокультурологический анализ.